

УДК 36.633: 658.14

Маркович Ольга, ст. магістратури економічного факультету; науковий керівник – к.е.н, доцент Артюшок К. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні аспекти формування та напрями підвищення ефективності управління оборотними активами підприємства. Розкрито сутність та класифікацію оборотних активів. Визначено стратегію фінансування та запропоновано заходи для покращання структури та більш ефективного управління формуванням і використанням оборотних активів.*

***Ключові слова:** оборотні активи, грошові кошти, дебіторська та кредиторська заборгованість, система управління, фінансування.*

***Аннотация.** В статье исследованы теоретические аспекты формирования и направлений повышения эффективности управления оборотными активами предприятия. Раскрыто сущность и классификацию оборотных активов. Определена стратегия финансирования и предложены мероприятия для улучшения построения и более эффективного использования процесса управления формированием и использованием оборотных активов.*

***Ключевые слова:** оборотные активы, денежные средства, дебиторская и кредиторская задолженность, система управления, финансирование.*

***Annotation.** The article deals with theoretical aspects of formation and justification of current assets management and ways to increase efficiency of current assets of the company. The essence and classification of current assets are given. The strategy for funding is defined and measures to improve the construction and more efficient use of control the formation and use of current assets is proposed.*

***Keywords:** current assets, cash, accounts receivable and accounts payable, control system, financing.*

Вітчизняна економіка в сучасних умовах потребує нових підходів до управління оборотними активами. Розвиток країни залежить від ефективних результатів діяльності підприємств, раціонального формування і використання оборотних активів підприємства. Тому система управління оборотними активами як важливим елементом підвищення ефективності функціонування підприємств набуває особливої актуальності. Значною мірою це стосується

розроблення і впровадження дієвих підходів до управління оборотними активами, які б забезпечували стійкість фінансового стану підприємства.

Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів до управління економікою як на макрорівні, так і на рівні окремих підприємств. Особливого значення набуває створення таких механізмів управління фінансами підприємств, які б відповідали ринковим умовам господарювання та забезпечували достатній рівень їх платоспроможності, ліквідності та прибутковості. У сучасних умовах для більшості вітчизняних підприємств наслідком кризових явищ, які відбуваються країні, стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначається на ефективності їхнього господарювання. Разом із цим низька забезпеченість виробничих підприємств оборотними активами супроводжується неефективним їх використанням. Тому одним із найактуальніших завдань у напрямі забезпечення фінансової стійкості вітчизняних підприємств є суттєве вдосконалення механізму управління оборотними активами [1].

Оборотні активи суб'єктів господарювання являють собою складну економічну категорію, у якій переплітаються теоретичні та практичні питання. Тому важливо забезпечити ефективне управління оборотними активами підприємств. Незважаючи на те, що останніми роками управління оборотними активами присвячено багато праць науковців, питання управління ними залишається досить складними в системі управління фінансами підприємств. Підходи дослідників в основному зводяться до виділення методів, принципів, функцій, завдань та механізмів управління фінансами підприємств. Що стосується оборотних активів, то пошук науковців обмежується обґрунтуванням окремих характеристик, які визначають процес управління ними.

Концептуальні основи сутності та теорії ефективного управління оборотними активами підприємств досліджувалися багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими. Значний внесок в дослідження цієї проблеми зробили такі відомі вітчизняні вчені: І. О. Бланк, С. В. Калабухова, А. М. Ковалева, М. Р. Ковбасюк, І. Д. Лученок, Е. С. Стоянова та ін.

Разом з тим, існує ряд теоретичних і практичних проблем, які все ще залишаються невирішеними на рівні промисловості в цілому, і на рівні її окремих галузей. До них слід віднести проблеми класифікації оборотних активів, оцінки ефективності їх використання, вдосконалення системи контролю, системи обліку оборотних активів, нейтралізації впливу кризових явищ на їх формування.

Враховуючи, що наукове вирішення проблеми організації ефективного управління оборотними активами на вітчизняних підприємствах не завершено, виникає необхідність проведення нових досліджень.

Метою нашої статті є дослідження теоретичне аспектів формування та управління оборотними активами підприємств, а також розроблення заходів для підвищення ефективності їх використання.

У економічній літературі використовується велика кількість понять, які розрізняються методологічним підходом і серед яких можна виділити такі: «оборотні кошти», «оборотні активи», «оборотні засоби», «поточні активи», «оборотні фонди і фонди обігу» та «оборотний капітал». Багатьма економістами вони не розмежовуються і розглядаються як синоніми. Найчастіше оборотні активи підприємства визначаються як грошові ресурси або група мобільних активів підприємства, із періодом використання до одного року, які безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня ліквідності повинні забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями.

Оборотні активи підприємства займають вагоме місце в системі управління та потребують значної уваги. Тому основну мету управління оборотними активами доцільно трактувати як забезпечення оптимальних обсягів усіх складових, які сприятимуть підвищенню економічної вигоди підприємства.

Визначення такої мети пов'язане з двома основними фактами. По-перше, швидка зміна зовнішнього середовища обумовлює необхідність прийняття рішень щодо обсягів всіх складових оборотних активів та пропорції між ними, які повинні забезпечувати безперервність діяльності підприємства та забезпечувати достатній рівень його ліквідності і платоспроможності. По-друге, управління оборотними активами має спрямовуватися на забезпечення потенційної можливості отримання підприємством грошових надходжень від використання кожної їхньої складової [2].

Ефективне управління оборотними активами є результатом фінансового оздоровлення підприємства. Тому стратегія фінансового оздоровлення підприємства повинна обов'язково включати розробку принципів управління оборотними активами як найбільш мобільною частиною майна. Система управління оборотними активами – це система цілеспрямовано організованих взаємодій між об'єктом та суб'єктом управління, шляхом реалізації функцій управління із застосуванням комплексу методів, засобів та фінансово-економічних інструментів, з урахуванням дії на них факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Управління оборотними активами – це складний процес. Його складність залежить від таких умов, як: обсяг оборотного капіталу, що використовується в операційному процесі; різні види активів, що формуються за рахунок обсягу оборотного капіталу; прискорення обороту капіталу і забезпечення постійної платоспроможності підприємства [3].

Управління оборотними активами має передбачати визначення їх оптимальної величини, розроблення варіантів фінансування та забезпечення ефективності використання. При цьому оптимальна величина оборотних

активів повинна забезпечувати безперебійне ефективне функціонування підприємства та мінімізувати наявність недіючих поточних активів.

Аналіз ефективності використання оборотних активів підприємств проводиться більшістю господарчих суб'єктів. Проте вплив факторів на отримані показники вивчається та аналізується не завжди. Для оцінювання факторів, які впливають на оборотні активи підприємства проведемо аналіз їх використання ПАТ «Рівненська фабрика нетканих матеріалів» (табл. 1).

Таблиця 1*

Факторний аналіз оборотних коштів підприємства ПАТ «Рівненська фабрика нетканих матеріалів» за 2011–2013 роки

Показники	Роки			Відхилення, %	
	2011	2012	2013	2012 рік до 2011	2013 рік до 2012
II Оборотні активи, тис. грн.					
Виробничі запаси	13211	17728	25992	134	146
Незавершене виробництво	5095	4435	6735	87	151
Готова продукція	17782	10974	11830	61	107
Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги	12955	13494	22102	104	163
Дебіторська заборгованість за рахунками:					
– з бюджетом	10121 1	96775	84291	95	87
– за видання авансів	9365	3555	3700	37	104
Усього за розділом II	18255 0	15752 3	18634 6	86	118

*Складено за даними звітності підприємства.

Проведений аналіз засвідчує, що виробничі запаси підприємства з 2011 по 2013 рік значно зросли, що спричиняє зниження оборотності активів. Проте найбільшу частину оборотних коштів займає дебіторська заборгованість. Тому першочерговими проблемами в управлінні оборотними активами є управління запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами та визначення джерел фінансування.

Для характеристики економічної ефективності використання оборотних коштів можна використати показник віддачі (рентабельності) оборотних коштів, який визначається як відношення прибутку від реалізації продукції до середніх залишків оборотних коштів:

$$K_{об} = \frac{P}{OK} \quad (1)$$

де $K_{об}$ – коефіцієнт оборотності, оборотів;

P – вартість реалізованої продукції, грн.;

OK – середній залишок оборотних коштів, грн.

Розрахунки проведені за цією формулою для ПАТ «Рівненська фабрика нетканих матеріалів» за 2011–2013 роки дали такі результати:

$$K_{об} за 2011 р. = 15116/182550 = 0,083,$$

$$K_{об} за 2012 р. = 12157/157523 = 0,077,$$

$$K_{об} за 2013 р. = 14258/186346 = 0,076.$$

Ці розрахунки засвідчують, що рентабельність оборотних активів підприємства має тенденцію до зниження. Водночас, поряд зі зменшенням показників рентабельності оборотних активів спостерігалось зменшення прибутковості виробництва, що можна пояснити імобілізацією власного капіталу внаслідок зростання дебіторської заборгованості, та зменшення показників ліквідності, що може привести до зупинки виробництва.

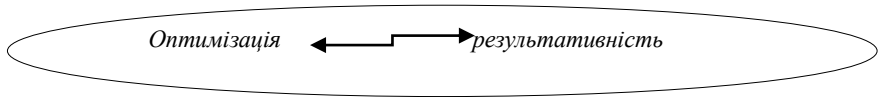
Традиційно управління оборотними активами проводиться за двома плановими показниками: формування необхідного рівня окремих видів оборотних активів і визначення їх суми в цілому та формування структури джерел фінансування цих активів. Кожен з цих етапів на підприємстві передбачає обґрунтування прийнятих обсягів оборотних активів, кожної їхньої складової та найраціональнішої стратегії їх фінансування [4].

Важливим напрямом підвищення ефективності управління оборотним капіталом в умовах трансформації економіки України є комплекс заходів з планування оборотного капіталу. Для цього нами запропоновано функціональна модель управління оборотним капіталом підприємства, яка сприятиме оптимізації фінансових потоків та підвищенню ефективності функціонування підприємства в цілому (рис. 1).

Базовими складовими моделі є організаційна, процесна, інформаційна та функціональна складові. Кожна з них відповідає певній стадії виробничого циклу та доповнює іншу. Для підвищення ефективності функціонування запропонованої моделі управління оборотним капіталом необхідно враховувати вплив на неї елементів організаційної складової. Забезпечення ефективності всіх сфер діяльності підприємства прямо або опосередковано пов'язане із забезпеченням належного обсягу оборотних активів, високопродуктивного їх використання та росту їхньої прибутковості.

Розглядаючи ситуаційну складову системи, варто зазначити, що загальна швидкість руху капіталу є прямо пропорційною швидкості їхнього руху на окремих стадіях. Тому на першій стадії виробництва необхідно оцінювати та управляти кредиторською заборгованістю, оскільки від її динаміки залежить потреба підприємства в оборотному капіталі.

Формування достатнього обсягу необхідного складу

<p><i>Управління грошовими потоками</i></p> <p>– визначення мінімальної потреби в грошових коштах, для здійснення поточної господарської діяльності</p>	<p><i>Управління запасами</i></p> <p>– визначення необхідного обсягу фінансових коштів, які характеризуються у формах запасів;</p> <p>– мінімізація поточних витрат</p>	<p><i>Управління дебіторською заборгованістю</i></p> <p>– контроль за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості;</p> <p>– вибір форми розрахунків</p>	
<p>Заходи щодо зменшення потреб в оборотному капіталі</p>	<p>Заходи щодо зменшення собівартості та потреб в оборотному капіталі</p>	<p>Заходи щодо зменшення потреб в оборотному капіталі для управління дебіторською заборгованістю</p>	
<p>Методика управління дебіторською заборгованістю</p>	<p>Методика управління грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями</p>		<p>Методика управління запасами</p>
<p><i>Інформація про:</i></p> <p>– відповідальних осіб;</p> <p>– моделі управління;</p> <p>– методи оцінки;</p> <p>– методи створення сумнівних боргів;</p> <p>– моніторинг дебіторів;</p> <p>– умови оплати;</p> <p>– форми рефінансування.</p>	<p><i>Інформація про:</i></p> <p>– відповідальних осіб;</p> <p>– методи аналізу грошових потоків;</p> <p>– види грошових потоків;</p> <p>– потенційні грошові потоки;</p> <p>– фактори впливу на грошові потоки.</p>	<p><i>Інформація про:</i></p> <p>– відповідальних осіб;</p> <p>– моделі управління;</p> <p>– стан фінансового ринку;</p> <p>– види фінансових вкладень;</p> <p>– процентні ставки;</p> <p>– альтернатива використання тимчасово вільних грошей.</p>	<p><i>Інформація про:</i></p> <p>– відповідальних осіб;</p> <p>– моделі управління;</p> <p>– методи оцінки;</p> <p>– виробничі можливості підприємства;</p> <p>– моніторинг постачальників.</p> <p>– умови постачання;</p> <p>– моніторинг покупців.</p>

Рис. 1. Функціональна модель управління оборотним капіталом підприємства

Для ефективного функціонування запропонованої моделі управління оборотним капіталом підприємства необхідно детально дослідити всі елементи управління та сферу їх обігу. Чітко окреслені стадії технологічного циклу дозволять відокремити бізнес процеси підприємства на кожний з них. Це дасть можливість визначити елементи управління у функціональній складовій, а саме методи мотивації, способи контролю та організації.

При розгляді інформаційної складової варто оцінити забезпечення підприємства та його структурних підрозділів відповідною інформацією. Порядок забезпечення процесу управління необхідною інформацією має

базуватися на вимогах зовнішнього законодавства (на рівні держави) і внутрішніх положень та інструкцій (на рівні підприємств).

Зовнішня інформація дозволяє оцінити вимоги до оформлення господарських договорів, виконання господарських зоб'язань, особливостей відображення запасів, грошових коштів в бухгалтерському фінансовому обліку, правил та норм зберігання, пакування, перевезення виробничих запасів і запасів готової продукції, порядку проведення інвентаризації та утилізації.

Внутрішня нормативна інформація забезпечить управління дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, поточними інвестиціями, запасами в межах діяльності підприємства. Для підвищення ефективності управління оборотними активами внутрішня інформація повинна обґрунтовуватися шляхом розроблення на підприємстві визначених положень, які мають включати основні характеристики процесів управління дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, поточними фінансовими інвестиціями, запасами та базуватись на відповідних методиках [2].

При аналізі функціональної складової варто визначити контроль, який слід розглядати не як завершальний етап управління, а як такий, який повинен бути присутнім на кожній стадії виробничого циклу та безпосередньо пов'язаний з всіма іншими складовими.

Необхідно також забезпечити мотивацію персоналу до ефективного використання оборотного капіталу. Впровадження системи стимулювання персоналу дозволяє суб'єктам господарювання знайти ще нереалізовані підходи до підвищення ефективності виробничої та фінансової діяльності. Тому на промисловому підприємстві слід впровадити систему стимулювання працівників до дотримання запасів сировини і матеріалів, незавершеного виробництва і готової продукції на оптимальному рівні.

Поєднання всіх складових моделі дозволяє комплексно досліджувати та управляти елементами оборотного капіталу на підприємстві. При цьому кожна система під час створення повинна формуватися з урахуванням сучасних чинників впливу та особливостей галузевої приналежності, зміни факторів зовнішнього середовища, потенціалу формування фінансових ресурсів, темпів економічного розвитку, форм організації виробничої й фінансової діяльності, фінансового стану й інших параметрів функціонування підприємства. Практичне застосування запропонованої моделі дозволить підвищити ефективність використання оборотного капіталу підприємства та забезпечити високий рівень його платоспроможності та ліквідності. Оцінювання впливу функціональної моделі управління оборотним капіталом на фінансовий стан підприємства дозволяє підвищити ефективність її використання на підприємствах України.

Отже, управління оборотними активами необхідне для оптимізації задоволення потреб підприємства у придбанні різних елементів, забезпечення відповідності їх обсягів обсягами фінансово господарської діяльності максимізації прибутку і мінімізації витрат при допустимому рівні ризику.

Рациональне й ефективне використання оборотних коштів сприяє збільшенню фінансової стійкості підприємства та його платоспроможності.

Для підприємства ПАТ «Рівненська фабрика нетканих матеріалів» можна запропонувати такі рекомендації:

- надавати знижки за швидку оплату продукції. Це є найбільш відомим інструментом інкасації дебіторської заборгованості. Застосування механізму знижок за швидку оплату доцільне лише постійним клієнтам при суворому дотриманні ними платіжної дисципліни за термінами та сумами;

- використовувати для повернення дебіторської заборгованості такого інструменту, як факторинг – продажу дебіторської заборгованості;

- запобігати накопиченню понаднормативних запасів через вчасне визначення потреби господарства у тих чи інших матеріальних ресурсах, складати угоди на їх закупівлю, виходячи з потреб виробництва, стежити за недопущенням порушень постачальниками строків поставки;

- використовувати такий поширений спосіб фінансування оборотних активів як кредиторська заборгованість. В більшості випадків сучасна ринкова логіка визначення необхідності в оборотних активах має наступний вигляд: спочатку визначається необхідність в валовому оборотному капіталі для підтримки ділової активності в планових обсягах.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що розроблення ринкової стратегії залучення капіталу збільшує можливості фірми з розширення діяльності, дозволяє їй ефективно використати фінансові важелі та підвищити рентабельність власного капіталу. Наслідком впровадження ефективної політики управління оборотними активами мають стати:

- забезпечення безперебійної роботи підприємства;
- зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування;
- прискорення обороту оборотних активів;
- максимізація прибутку підприємства при збереженні ліквідності.

1. [Електроний-ресурс] : <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/81/14488metodologichni-aspekti-formuvannya-sistemi-upravlinnya-oborotnimiaktivami-pidpriemstva.html>

2. Демченко Т. А. Оборотні активи та їх відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності. Актуальні проблеми економіки / Т. А. Демченко. – 2007. – № 9. – 227 с. **3.** Білик М. Д. Управління фінансами державних підприємств / М. Д. Білик. – К. : Знання, 1999. – 312 с. **4.** Бланк І. А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – К. : Ника. – Центр, 2001. – 528 с.